

Ewa Golachowska

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk

Warszawa

ewa.golachowska@ispan.waw.pl

<http://orcid.org/0000-0001-7614-6928>

**Współczesne badania pogranicza
polsko-białorusko-litewskiego na przykładzie
monografii Anny Żebrowskiej**

R e c e n z j a

*Anna Żebrowska, Komarowszczyzna. Język pogranicza
białorusko-polsko-litewskiego, Poznań: Wydawnictwo
Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,
2019, 320 ss.*

Badania dialektologiczne na terenie Białorusi były prowadzone przez białoruskich językoznawców w sposób systematyczny od wielu lat. Szczególnie intensywnie rozwijały się w latach 50., 60. i 70. XX wieku. Współcześnie zainteresowanie stanem gwar białoruskich jest nadal obecne, co widać szczególnie w różnorodnych publikacjach pracowników Instytutu Języka i Literatury im. J. Kupały i J. Kołasa Narodowej Akademii Nauk Białorusi. Liczne opracowania dialektologiczne dotyczące fonetyki,

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2022.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk]

morfologii, składni, a zwłaszcza słownictwa cechowało podejście arealne¹. Dały one dobry obraz zróżnicowania terytorialnego dialektów i gwar białoruskich.

Polscy badacze, którzy zaczęli eksplorować tereny Białorusi po roku 1989, skupiali się z jednej strony na opisie stanu polszczyzny północnokresowej, z drugiej na zjawiskach socjolingwistycznych związanych z tożsamością członków wielojęzycznych i wieloetnicznych społeczności tego terenu. Koniec XX i początek XXI wieku obfituje w ważne publikacje poświęcone tym tematom. W Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk badania terenowe na Białorusi prowadzili Irena Maryniakowa, Iryda Grek-Pabisowa, Anna Zielińska, Małgorzata Ostrówka (Grek-Pabisowa i in., 1998; Grek-Pabisowa & Maryniakowa, 1997, 1999; Ostrówka & Jankowiak 2007), Zofia Sawaniewska-Mochowa (Sawaniewska-Mochowa & Zielińska, 2007), Mirosław Jankowiak (Jankowiak, 2007; Jankowiak & Grajewski, 2011) oraz Ewa Golachowska (Golachowska, 2012). Bardzo rozległe i ważne metodologicznie prace zapoczątkowała Elżbieta Smułkowa (Smułkowa, 2002, 2009, 2011). Literatura dotycząca polszczyzny północnokresowej jest niezwykle bogata, a lista jej autorów długa. Wymieniłam jedynie nazwiska językoznawców, którzy prowadzili na Białorusi językoznawcze badania terenowe, i pionierskie prace przez nich wydane. Osobno trzeba by wymienić autorów piszących o polszczyźnie na Litwie oraz etnologów obejmujących swym zainteresowaniem i Białoruś, i Litwę. Ten dorobek również został przez Annę Żebrowską wyczerpująco omówiony (Żebrowska, 2019, ss. 30–37).

Z czasem tekstów opartych na badaniach terenowych i poświęconych zjawiskom językowym na Białorusi ukazywało się w Polsce coraz mniej, choć temat daleki był od wyczerpania. W ostatnich latach ta tendencja została odwrócona. Wydano kilka książek poświęconych zjawiskom językowym pogranicza polsko-białoruskiego oraz polsko-białorusko-bałtyckiego. Co ciekawe, ich autorkami są badaczki pochodzące z Białorusi, pracujące w polskich instytucjach naukowych i opisujące język oraz sytuację socjolingwistyczną regionów lub subregionów, z których same pochodzą (Konczewska, 2021; Kozłowska-Doda, 2021; Żebrowska, 2019).

Jedną z takich badaczek jest Anna Żebrowska, autorka wydanej w roku 2019 przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu monografii *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*. Celem książki, jak pisze autorka:

jest zbadanie mowy Komarowszczyzny oraz próba jej opisanie i pokazania tego, jak są realizowane różnorodne zjawiska językowe podczas komunikacji. Język znajduje się w ścisłej korelacji z tożsamością wspólnoty komunikatywnej. W związku z powyższym zaistniałą sytuację językową należy omawiać w odniesieniu do samookreślenia mieszkańców badanego obszaru (Żebrowska, 2019, s. 13).

¹ Bogatą i wyczerpującą omówioną bibliografię tych prac publikuje Anna Żebrowska w swojej książce (Żebrowska, 2019, ss. 21–30). Podejście arealne charakterystyczne dla białoruskich badaczy, w tym dla H. Cychuna, szczegółowo prezentuje J. Kozłowska-Doda w artykule *Wybór publikacji Hienadzia Cychuna wyrazem wszechstronności zainteresowań slawistycznych autora* (Kozłowska-Doda, 2020).

Recenzowana książka składa się z dwóch zasadniczych części. Autorka zatytułowała je: *Komarowszczyzna w aspekcie historyczno-kulturowo-językowym* i *Komarowszczyzna w oczach mieszkańców*. Część pierwszą tworzą rozdziały poświęcone historii i geografii badanego terenu, charakterystyce socjolingwistycznej oraz opisowi dialektologicznemu języka tego pogranicznego obszaru, drugą stanowią niezwykle ciekawe i ważne zapisy wywiadów prowadzonych przez badaczkę z mieszkańcami Komarowszczyzny przez wiele lat. Książkę uzupełniają: obszerny spis literatury, wykaz jedenastu map oraz streszczenia w językach polskim, angielskim i białoruskim.

Tytułowa Komarowszczyzna to wieś Komarowo wraz z okolicznymi miejscowościami rejonu miadziolskiego w obwodzie mińskim. Opisany obszar sąsiaduje z obwodem grodzieńskim i witebskim, a od granicy litewskiej dzieli go zaledwie 40 km (Żebrowska, 2019, s. 40). Ta lokalizacja powoduje, że znajomość kilku języków (białoruskiego, w wariantach ogólnym i gwarowym, rosyjskiego, a często także polskiego) jest powszechna wśród mieszkańców.

W rozdziale pierwszym monografii autorka definiuje stosowane w pracy pojęcia, bardzo szczegółowo prezentuje literaturę dialektologiczną dotyczącą zarówno gwar białoruskich, jak i szeroko rozumianego pogranicza słowiańsko-bałtyckiego, szczególne miejsce przyznając dwutomowemu dziełu pod redakcją Elżbiety Smułkowej *Brasławszczyzna* (Smułkowa, 2009, 2011). W dalszej części rozdziału autorka omawia zastosowane w pracy zasady transkrypcji oraz deklaruje przyjęcie antropologicznego podejścia jako podstawowej metody swojej pracy. Pozwala ono:

zobaczyć świat pogranicza z punktu widzenia rozmówcy, zrozumieć jego mechanizm i zasady funkcjonowania oraz sens, który jest nadawany temu światu właśnie przez człowieka pogranicza. W centrum moich dociekań [...] znajdują się człowiek, język i stosunek do języka, którym posługują się rozmówcy. Punkt wyjścia w badaniach „mojego” pogranicza stanowiły swobodne wywiady z jego mieszkańcami, które pozwalają zanurzyć się w psychologiczny, osobniczy i wewnętrzny świat człowieka (tak zwane pogranicze mentalne) (Żebrowska, 2019, s. 14).

Podstawą materiałową monografii jest bardzo bogata baza wywiadów.

Na potrzeby niniejszego opracowania zostało przesłuchanych, rozpisanych i opracowanych około 150 godzin nagranych wywiadów z ponad 100 osobami z 17 miejscowości, co po przełożeniu na tekst komputerowy dało ponad 500 stron wydruku. Wybrane narracje autobiograficzne będą stanowić oddzielną część monografii, inne zostaną zacytowane podczas charakterystyki i omawiania poszczególnych aspektów lingwistycznych (Żebrowska, 2019, s. 15).

Niezwykłą szczegółowością wyróżnia się drugi rozdział poświęcony opisowi terenu, lokalnej historii oraz kontekstom burzliwej historii Europy Środkowo-Wschodniej, której wynikiem była zmienna przynależność państwowa i dominacja różnych języków, religii oraz kultur na Komarowszczyźnie. Ten opis stanowi tło do dalszych

rozważań poświęconych zagadnieniom socjolingwistycznym. Bardzo ciekawym elementem tego rozdziału jest przywołanie opisów dwudziestolecia międzywojennego, pochodzących z historiografii białoruskiej (Żebrowska, 2019, ss. 50–51), która jest w Polsce mało znana. Autorka konfrontuje je z relacjami swoich rozmówców pamiętającymi te czasy.

Zlokalizowanie Komarowszczyzny na Białorusi północno-zachodniej sprawia, że oprócz gwary białoruskiej, białoruskiego literackiego funkcjonuje tu polszczyzna, zupełnie dobrze zachowana w starszym pokoleniu, oraz język rosyjski – wszechobecny w mediach i urzędach na całej Białorusi. Problemem podejmowanym przez autorkę w części socjolingwistycznej jest współistnienie tych języków, ich wzajemne oddziaływanie oraz sposób wykorzystywania ich przez mieszkańców badanego regionu. Badaczka skupia się na funkcjonowaniu poszczególnych języków w różnych pokoleniach i różnych sferach użycia (Żebrowska, 2019, s. 74). Autorka pisze o tym, że dla każdego kodu jest określone miejsce i określony kontekst użycia (Żebrowska, 2019, ss. 75–76).

Szczególną wartość mają zamieszczone w tym rozdziale dokładne analizy wypowiedzi zapisanych w różnych sytuacjach komunikacyjnych i dotyczących różnych tematów. Autorka pokazuje, jak tematyka rozmowy determinuje pojawianie się założeń rosyjskich lub polskich:

Więcej wyrazów polskich słyszy się podczas rozmów związanych z tematyką religijną: na przykład święta, mieszkanie, zdrowie, Matka Najświętsza, modlitwy, święcić, kropidło etc. Przytoczę jeden z tego typu przykładów. Pochodzi on z rozmowy przeprowadzonej w 2012 roku z Polką, urodzoną w roku 1957. Rozmówczyni na co dzień posługuje się gwarą białoruską, którą nazywa „svaj’oj movaj” [...] Jednak w innej sytuacji – rozmowie z sąsiadką – język tej samej rozmówczyni nabiera już innego charakteru, cechuje go bowiem znacznie większa liczba założeń rosyjskich: KaŹ’u ūs”o ja budu rab”ic”, ja ūs”o may’u. „Ty ni moŹyŝ, jan’a, jan’a ūs”o ni moŹa”. [...] Mowa zaprezentowanego odcinka zapisanej rozmowy zawiera następujące wyrazy z języka rosyjskiego: pajm”i (błr. zrazum’ej), nil’z”a (błr. nie można), jes”l’i p (błr. kal”i p), pr’obawała p (błr. sprabawała p), c”v’at’y (błr. kv’etk’i), toŹa (błr. taksama). Można to wytłumaczyć sytuacją komunikacyjną, która istnieje w domu rozmówczyni, możliwością swobody wypowiedziania się na tematy życia codziennego oraz współrozmówcy. Jeszcze większa liczba rosyjizmów występuje wówczas, kiedy tematyka rozmowy dotyczy pracy, sytuacji oficjalnej, urzędów etc.) (Żebrowska, 2019, ss. 90–91).

Moje badania prowadzone na Białorusi potwierdzają, że tematyka religijna zwykle powoduje pojawianie się polskich leksemów w rozmowie prowadzonej po białorusku lub po rosyjsku (Golachowska, 2012, s. 72).

Anna Żebrowska zamieszcza więcej takich analiz, a wszystkie one pokazują zmienność lokalnej mowy, możliwość wykorzystywania przez mówców leksemów pochodzących z różnych języków, a więc czerpanie z niezwykle bogatego leksykonu,

na który składa się słownictwo wszystkich języków tej wielojęzycznej społeczności. W *Brasławszczyźnie*, która dla A. Żebrowskiej jest inspiracją, Elżbieta Smułkowa pisze:

Jest to słownik „mowy pogranicza”, próba pokazania jak przenikają się dwa, a nawet trzy języki, próba uchwycenia i przedstawienia procesu ich integracji, a nie opis każdego systemu leksykalnego z osobna, jak było praktykowane dotychczas (Smułkowa, 2009, s. XVII).

Anna Żebrowska nie tworzy wprawdzie słownika, ale pokazuje, jak w praktyce wygląda przenikanie się współistniejących języków.

Najważniejszą częścią pracy jest rozdział czwarty, poświęcony w całości analizie gwary białoruskiej Komarowa i jego okolic. A. Żebrowska pisze, że właśnie ta gwarą „jest żywym środkiem komunikacji, którym posługują się w obrębie swojej wspólnoty wiejskiej wszystkie pokolenia mieszkańców Komarowa i okolicznych wsi” (Żebrowska, 2019, s. 188). Autorka nie zapomina o kontaktach lokalnej gwary z innymi językami i zmianach, które one powodują. Zwraca jednak uwagę na fakt, że gwarą posługują się nie tylko osoby starsze, lecz także młodzież na co dzień zamieszkująca ten teren i ta powracająca z dużych miast, w których pracuje lub studiuje (Żebrowska, 2019, s. 190). Część językowa pokazuje solidny warsztat dialektologiczny autorki oraz jej znakomitą znajomość opisywanych języków zarówno w wariantach literackich, jak i gwarowych.

W tym rozdziale zostały omówione wszystkie podsystemy języka. Autorka konstatuje, że w miejscowej gwarze zachowało się wiele cech językowych zapisanych w starszych opracowaniach dialektologicznych, co wskazuje na dobry stan zachowania tej gwary. Dzieje się tak:

pomimo różnorodnych czynników, które – wydawałoby się – mogą wpływać na jej zanikanie (np. odejście pokolenia najstarszego czy wpływ języka rosyjskiego jako bardziej prestiżowego i zajmującego prymarną pozycję wśród języków oficjalnych) (Żebrowska, 2019, ss. 189–190).

Bardzo ważnym punktem rozważań językowych jest próba umiejscowienia lokalnej gwary na mapie dialektów białoruskich. Autorka stwierdza:

znajdując się na terytorium głównego obszaru dialektalnego, w centralnym pasie gwar białoruskich, w nakładających się i wzajemnie przenikających strefach – zachodniej, centralnej i północno-zachodniej – mowa Komarowszczyzny łączy w sobie ich cechy, tworząc specyficzny, godny uwagi obszar językowy (Żebrowska, 2019, s. 110).

W recenzowanej pracy krzyżuje się podejście dialektologiczne, socjolingwistyczne i antropologiczne, ponieważ autorka nie traci z oczu kwestii związanych z tożsamością narodową i społeczną swoich rozmówców. Ta interdyscyplinarność oraz imponująca baza materiałowa stanowią w moim przekonaniu największe walory pracy.

Niezwykle ważna jest metoda pozyskiwania materiału do opisu językoznawczego. Anna Żebrowska zbierała go przez długie lata. Wracła do swoich rozmówców, a jako osoba im dobrze znana i obdarzana zaufaniem, mogła liczyć na szczere i obszerne wypowiedzi. Podkreślam to dlatego, że moje doświadczenie badacza terenowego pokazuje, iż taki sposób przeprowadzania wywiadów powoli odchodzi w przeszłość. Rozmówcy są coraz bardziej nieufni, nie chcą dzielić się swoim czasem, unikają szczerych opowieści. Autorka na szczęście nie miała tego problemu. Głęboka wiedza o sytuacji społecznej, tożsamościowej i religijnej tego obszaru, połączona z kompetencjami językowymi pozwoliły jej na przeprowadzenie szeregu ważnych wywiadów, które dokumentują nie tylko język odchodzący w przeszłość, ale także ważne dla historii i tożsamości tego regionu fakty historyczne i społeczne, widziane subiektywnie i od wewnątrz badanej grupy. Jest to materiał, którego wagi nie można przecenić, ponieważ z każdym rokiem coraz trudniej go pozyskać. Dlatego zapisy wywiadów zawarte w części *Komarowszczyzna w oczach mieszkańców* stanowią wartość samą w sobie i będą służyły kolejnym badaczom. Trzeba tu jeszcze podkreślić znakomity warsztat autorki widoczny w umiejętności transkrypcji obszernych tekstów gwarowych.

Po przeczytaniu całej monografii można odczuć niedosyt, że nie wszystkie języki, o których pisze autorka w części socjolingwistycznej, zostały gruntownie omówione. Pozostaje mieć nadzieję, że przyjdzie czas i na ten opis. Archiwum nagrań, którym dysponuje badaczka, umożliwi podjęcie takich działań. Wywiady czekają na analizę lingwistyczną i antropologiczną.

Monografia Anny Żebrowskiej wpisuje się w nurt badań nad pograniczami językowymi i kulturowymi i stanowi dobry przykład interdyscyplinarności niezbędnej w takiej pracy. Na plan pierwszy wybija się opis miejscowej gwary z punktu widzenia dialektologii białoruskiej, ale nie mniej ważne rozdziały poświęcone są zagadnieniom socjolingwistycznym i przemianom tożsamościowym. Monografia wypełnia lukę, ponieważ poświęcona jest terenowi, który do tej pory nie został opisany ani przez białoruskich, ani przez polskich badaczy. Przytoczone rozległe fragmenty wywiadów mogą stanowić podstawę do kolejnych badań naukowców różnych specjalności, a także osób spoza środowiska naukowego interesujących się polszczyzną kresową, najnowszą historią tego obszaru lub identyfikacją jego mieszkańców.

Bibliografia

- Golachowska, E. (2012). *Jak mówić do Pana Boga? Wielojęzyczność katolików na Białorusi na przełomie XX i XXI wieku*. Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk; Wydawnictwo Agade Bis.

- Grek-Pabisowa, I., Handke, K., Ostrówka, M., & Zielińska, A. (1998). *Bohatyrowicze sto lat później*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Grek-Pabisowa, I., & Maryniakowa, I. (1997). Język polski na Kresach północno-wschodnich dawniej i dziś. W I. Grek-Pabisowa (Red.), *Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich* (ss. 27–110). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Grek-Pabisowa, I., & Maryniakowa, I. (z Ostrówka, M., & Zielińska, A.). (1999). *Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach północno-wschodnich*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Jankowiak, M. (2007). Zakres funkcjonowania języka białoruskiego i stan zachowania gwary na przykładzie wybranych miejscowości w okolicach Horek w obwodzie mohylewskim. W E. Smułkowa & A. Engelking (Red.), *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej* (ss. 293–315). Wydawnictwo DiG.
- Jankowiak, M., & Grajewski, Ł. (2011). Szlakiem białoruskich Poleszuków (Raport z badań terenowych). *Acta Baltico-Slavica*, 35, 215–236. <https://doi.org/10.11649/abs.2011.016>
- Konczewska, K. (2021). *Polacy i język polski na Grodzieńszczyźnie*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.
- Kozłowska-Doda, J. (2020). Wybór publikacji Hienadzia Cychuna wyrazem wszechstronności zainteresowań slawistycznych autora. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55, Article 2165. <https://doi.org/10.11649/sfps.2165>
- Kozłowska-Doda, J. (2021). *Tożsamość, losy i język najstarszych mieszkańców okolic Dociszek na Białorusi (na podstawie badań terenowych z przełomu XX i XXI w.)*. Wydawnictwo Werset.
- Ostrówka, M., & Jankowiak, M. (2007). Język polski na Białorusi Wschodniej: Sytuacja socjolingwistyczna i uwagi o mowie wsi Stajsk i Wesołowo. *Acta Baltico-Slavica*, 31, 175–198.
- Sawaniewska-Mochowa, Z., & Zielińska, A. (2007). *Dziedzictwo kultury szlacheckiej na byłych Kresach północno-wschodnich: Ginąca część kultury europejskiej*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Smułkowa, E. (2002). *Białoruś i pogranicza: Studia o języku i społeczeństwie*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Smułkowa, E. (Red.). (2009). *Brasławszczyzna: Pamięć i współczesność: T. 2. Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Smułkowa, E. (Red.). (2011). *Brasławszczyzna: Pamięć i współczesność: T. 1. Historia regionu, charakterystyka socjolingwistyczna, świadectwo mieszkańców*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Żebrowska, A. (2019). *Komarowszczyzna: Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*. Wydawnictwo Naukowe UAM. <https://doi.org/10.14746/amup.9788323236955>

Współczesne badania pogranicza polsko-białorusko-litewskiego na przykładzie monografii Anny Żebrowskiej

R e c e n z j a

Anna Żebrowska, *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2019, 320 ss.

Streszczenie

Artykuł recenzyjny stanowi omówienie książki Anny Żebrowskiej *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*, w której autorka przedstawia aktualną sytuację socjolingwistyczną na tym pograniczu, a także szczegółowy opis lokalnej gwary białoruskiej w jej obecnym kształcie.

Słowa kluczowe: gwary białoruskie; socjolingwistyka; pogranicze polsko-białorusko-litewskie

Contemporary Research on the Polish-Belarusian-Lithuanian Borderland on the Example of Anna Żebrowska's Monograph

R e v i e w

Anna Żebrowska, *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2019, 320 pp.

Abstract

This review article is a discussion of the study by Anna Żebrowska *Komarowszczyzna. Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego* [The Village of Kamarova (Minsk Region): The Language of the Belarusian-Polish-Lithuanian Borderland]. The study presents the contemporary sociolinguistic situation of this borderland and describes in detail the local Belarusian dialect as it is today.

Keywords: Belarusian dialects; sociolinguistics; Polish-Belarusian-Lithuanian borderland

Dr hab. Ewa Golachowska, Associate Professor at the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. She graduated from Polish Studies at the University of Warsaw. Since 1995, she has been employed at the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. PhD – 2005, habilitation – 2014. Since 2015, head of the Department of Linguistics at the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. Author of three books and a number of articles, co-editor of the series *Konstrukcje i destrukcje tożsamości* [Constructions and Destructures of Identity]. Her research interests focus on multilingualism in the Polish-East Slavic borderland and the language of religion.

Bibliography (selected): *Język i kultura mieszkańców wsi włościańskich i szlacheckich dawnej ziemi drohickej na Podlasiu. Studium socjolingwistyczne*. [The language and culture of the inhabitants of gentry and peasant villages in the historical Drohiczyn Land in the Podlasie region: A sociolinguistic study], Warszawa (Warsaw) 2006; *Jak mówić do Pana Boga? Wielojęzyczność katolików na Białorusi na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa (Warsaw) 2012, published in English translation as *Conversations with God: Multilingualism among the Catholics in Belarus in the late twentieth and early twenty-first centuries*, Berlin 2020; Die katholisch-religiöse Lexik des Gegenwartssowjetischen und ihr kultureller Kontext [The Catholic-religious lexicon of the present-day Belarusian and its cultural context], *Studia Białorutenistyczne* 2018, 215–225; Што такое рэлігійная мова? Сацыялінгвістычная перспектыва, беларускі кантэкст [What is a religious language? Sociolinguistic perspective, Belarusian context], in: С. Л. Гаранін, І. У. Будзько, & Т. В. Пятрова (S. L. Haranin, I. U. Budz'ko, & T. V. Piatrova, eds.), *Беларуская мова ў сакральнай сферы: гісторыя і сучаснасць* [Belarusian language in the sacred sphere: Past and present], Мінск (Minsk) 2019, 95–102; (with Małgorzata Ostrówka), Polish language of the Polish minority in Daugavpils, Latvia: Comparative analysis of two idiolects, *Multilingua* 2022, doi.org/10.1515/multi-2022-0033.

Correspondence: Ewa Golachowska, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, e-mail: ewa.golachowska@ispan.waw.pl

Support of the work: This work was supported by core funding for the statutory activity of the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

Competing interests: The author declares that she has no competing interests.

Publication History: Received: 2022-08-10; Accepted: 2022-10-24; Published: 2022-12-31.